

Ada Nemsadze

Georgia, Tbilisi

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

The Myth of the Amazons in Titsian Tabidze's Fiction Prose

The Legend of the Amazons is one of the most widespread and beautiful myths of the Antique World. From the beginning it became a characterizing topic for literature and has not lost its popularity since then.

The vicious plan described in the novella *The Amazons* (1925), bloody scenes of getting men drunk and brutal crackdown on them reflected as archetype model, are connected not only to the rebellion of 1924, but also the Georgian reality of the 1920's in general. We believe that such perception is not accidental and baseless; the above mentioned novellas are the realization of the conscious and deliberate aim of the writer.

Key words: The Legend of the Amazons, Bolshevik dictatorship, Titsian Tabidze

ადა ნემსაძე

საქართველო, თბილისი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

ამორძალების მითი ტიციან ტაბიძის მხატვრულ პროზაში

ქართულ სიმბოლიზმში პოეზია ბატონობს პროზაზე, თუმცა სიმცირე ამ შემთხვევაში მხოლოდ რაოდენობრივი მაჩვენებელია და არა ხარისხობრივი. მკვლევარი ამირან გომართელი პროზა-იკოს სიმბოლისტებად მხოლოდ სანდრო ცირეკიძესა და სერგო კლდიაშვილს ასახელებს, ტიციანის პროზით გატაცებას კი მისი შემოქმედებისათვის ფრაგმენტულად მიიჩნევს (გომართელი 1997: 37). მიუხედავად ამისა, ტიციან ტაბიძის მხატვრული პროზა – მინიატურები და ნოველები – მცირე ეპიკური ჟანრის საუკეთესო ნიმუშებია. მათში ძირითადად ფილოსოფიური პრობლემატიკაა

დომინანტური: ყოფნა-არყოფნა, ცოდვა-მადლი, სიკეთე-ბოროტება, ტანჯვის გზით მოპოვებული ბედნიერება, სილამაზე, სიყვარული... ამჯერად ჩვენი ინტერესის საგანია ამორძალების თემაზე შექმნილი ორი ნოველა – „შექმნილი ლეგენდა“ (1913) და „ამორძალები“ (1925) – რომლებიც გამორჩეულია ტიცინანის მხატვრულ პროზაში.

ლეგენდა ამორძალებზე ერთ-ერთი ულამაზესი ლეგენდაა ანტიკურ სამყაროში. ჩვენამდე მოღწეული უძველესი მოთხრობა ჰეროდოტეს (V ს. ძვ. წ.) ეკუთვნის. ამას მოჰყვებიან შემდეგი დროის მოღვაწეები: ფსევდოჰიპოკრატე (V-IV ს. ძვ. წ.), ეფორი (IV ს. ძვ. წ.), დიოდორე სიცილიელი (I ს. ძვ. წ.), სტრაბონი (I ს. ძვ. წ.-I ს. ახ. წ.), პლუტარქე (I-II ს. ახ. წ.), სტეფანე ბიზანტიელი (VI ს. ახ. წ.) და ა. შ. ასევე არსებობს მრავალფეროვანი წერილობითი, ფოლკლორული თუ არქეოლოგიური წყაროები. ჩრდილოეთ შავიზღვისპირეთის ამორძალების შესახებ მითებში შეინიშნება ორი რკალი: ერთი აღმოცენდა ძვ. წ-ალ-ის VII-VI საუკუნეების მიჯნაზე ბერძენთა მიერ პონტოს ჩრდილოეთ სანაპიროების ათვისებისას, სადაც იყო მებრძოლ ქალთა სამეფო. მათი სახე შეიქმნა ფანტასტიკურისა და რეალურის შერწყმით, რადგან, განსხვავებით ბერძენი ქალებისაგან, ამ ტომთა ქალები ატარებდნენ იარაღს და დადიოდნენ ამხედრებულნი, ხოლო მეორე რკალი მითებისა უფრო გვიანდელი წარმოშობისაა – ძვ. წ-ალ-ის IV საუკუნე. ამ დროის ფერმწერები უკვე ხატავენ არიმასპებსა და ამორძალებს. ისინი განასახიერებდნენ მრისხანე მიღმურ (იმქვეყნიურ) ძალას, რომელსაც ხვდება ადამიანის სული ამქვეყნიდან საიქიოში გადასვლისას (სკრჟინსკაია 2004: 248-249).

როგორც მკვლევარი მ. კოსვენი სტატიაში „ამორძალები. ლეგენდის ისტორია“ აღნიშნავს, ლეგენდის სამი ვარიანტი არსებობს: ერთის მიხედვით, ესაა ტომი, რომელიც მხოლოდ ქალები-საგან შედგება; მეორის მიხედვით, სახელმწიფო ეკუთვნით ქალებს, განსაკუთრებით საომარ საქმეებში, მამაკაცები კი მათ დამონებული ჰყავთ; მესამე ვარიანტი კი მრავალფეროვან ეთნოგრაფიულ გადმოცემებს ეყრდნობა და საბრძოლო მოქმედებებში ქალებისა და მამაკაცების გვერდიგვერდ ბრძოლას უჭერს მხარს. ამ სამი ვარიანტიდან პირველში მითოსური სჭარბობს, მეორეში მითოსი და რეალობა ერთადაა, მესამეში კი რეალური პრევალირებს (სკრიპნიკი 1988: 30).

ვინ არიან ამორძალები და რას ყვება მათ შესახებ ანტიკური ტრადიცია? პირველად ტერმინი „ამორძალი“ გვხვდება „ილიადაში“. ისინი ცხოვრობენ სკვითთა სამეფოში და ომის ღმერთ არესისა და მისი მარადქალწული ცოლის, ჰარმონიას, შთამომავლები არიან. ეპოსი ამორძალებს უწოდებს «απταίρειαι», რაც ნიშნავს „ქმრების თანასწორთ“, „ქმრების მოწინააღმდეგეთ“ ან „ქმრების მოძულეებს“. „ამაზონი“ კი ითარგმნება, როგორც „უმკერდო“. ამორძალთა ლოკალიზაციის კლასიკურ ადგილად ანტიკურ ლიტერატურაში მიჩნეულია მდინარე თერმოდონტი (თანამედროვე ტერმე-ჩაი) მცირე აზიაში (ლათინევი 1947: 279).

შედარებით გვიანი პერიოდის ბერძენი ავტორებიც სტრაბონი და პლუტარქე ამორძალების საცხოვრისს კავკასიაში – სკვითთა სამეფოში – მოიხსენებენ. მაგრამ კავკასიელ ამორძალებზე სტრაბონი, ცოტა არ იყოს, სკეპტიციზმით საუბრობს, მათ შესახებ ცნობებს იგავურად მიიჩნევს: „ვინ დაიჯერებს, მაგალითად, რომ ქალთაგან შედგა ლაშქარი ან ქალაქი ან ტომი, კაცების გარეშე? და არა მხოლოდ შედგა, არამედ ლაშქრობდნენ კიდეც სხვათა ქვეყანაზე...“ (ყაუხჩიშვილი 1957: 138). თუმც ამ გადმოცემებს აქვთ რეალური ნიადაგი, რასაც ადასტურებს კავკასიაში აღმოჩენილი მეომარ ქალთა სამარხები. ამორძალთა ცხოვრების წესი შემდეგნაირია: ჰეროდოტეს მიხედვით, მათი ცხოვრებისთვის უმთავრესი საბრძოლო მოქმედებებში მონაწილეობაა, მათ არაფერი იციან ხომალდების, საჭის, აფრებისა და ნიჩბების, არ ცნობენ ტანსაცმელს, მაგრამ შეუპოვრად იბრძვიან, იტაცებენ ცხენების ჯოგებს და ყაჩაღობენ (ჰეროდოტე 1975: 283-286). სტრაბონის ცნობით კი, მდინარე თერმოდონტზე მცხოვრები ამორძალები ხმარობდნენ რკინის იარაღს, ისინი შეიარაღებული იყვნენ შუბებით, მშვილდებით, ცულებითა და ფარებით (ყაუხჩიშვილი 1957: 209, 136-137), ასევე მხეცების ტყავისგან ამზადებდნენ შლემებს, ლაბადებსა და ქამრებს (პლუტარქე 1975: 330-331; ყაუხჩიშვილი 1957: 137). მათ დააარსეს ქალაქები – ეფესო, სმირნე, კიმე, მარინე (ყაუხჩიშვილი 1957: 138), მათი დედოფლები იყვნენ – იპოლიტა, ანტიოპა, ფალესტრა, პენფესილია¹.

1 ამ უკანასკნელის შესახებ დიოდორე სიცილიელი თავის „ბიბლიოთეკაში“ წერს: პენფესილია ფლობდა მამულს და იყო არესის ქალიშვილი. რადგან ვერ შეასრულა კანონი (იგულისხმება მამაკაცის მოკვლა, ა. ნ.), მიატოვა თავისი მამული და წავიდა ტროელებთან დამხმარე მეომრად. იგი

ძალიან საინტერესოა ამორძალთა ურთიერთობა საპირისპირო სქესთან. ყველა ანტიკური ავტორი, ვინც კი ამორძალებზე წერს, ხაზს უსვამს მათ თავისუფალ, დამოუკიდებელ ქცევასა და ქედმაღლურ დამოკიდებულებას მამაკაცებთან. სტრაბონის თქმით, „მათ აქვთ ორი გამორჩეული თვე გაზაფხულისა, როდესაც ადიან მახლობელ მთაზე, რომელიც საზღვრავს მათ გარგარეველებისაგან. [გარგარეველებიც] ადიან [მთაზე] ძველი ჩვეულების მიხედვით, მსხვერპლს სწირავენ ერთად და აქვთ ურთიერთობა ქალებთან შვილების გაჩენის მიზნით... რომ დააორსულებენ, გაუშვებენ მათ. ამამონები, თუ მდედრობითი სქესის ბავშვი დაიბადება, თავისთვის იტოვებენ, ხოლო მამრობითი – მიჰყავთ [გარგარეველებთან] აღსაზრდელად“ (ყაუხჩიშვილი 1957: 137). დაახლოებით ასეთივე ცნობას გვაწვდის პლუტარქე: „[ალბანელებსა] და მათ შორის გელები და ლეგები ცხოვრობენ. ამამონები ამათთან ყოველწლიურად ორ თვეს ატარებენ, მერე კი თავის მხარეში მიდიან და განცალკევებით ცხოვრობენ“ (პლუტარქე 1975: 331). დიოდორე სიცილიელის გადმოცემით, ისინი ერთად ცხოვრობდნენ, მაგრამ როდესაც ქალები აწარმოებდნენ ხოლმე ბრწყინვალე საბრძოლო კამპანიებს, მამაკაცები ექცეოდნენ დაქვემდებარებულ მდგომარეობაში, უძღვებოდნენ შინაურ მეურნეობას და ზრდიდნენ ბავშვებს (დიოდორე სიცილიელი 1774: 229). ფსევდოპოპოკრატე მამრობითი სქესის შვილების დასახიჩრებას ან დაბადებისთანავე მოკვდინებას უჭერს მხარს. სტრაბონის ცნობით, გოგონებს დაბადებისთანავე ამოწვავდნენ მარჯვენა მკერდს, ამის შემდეგ ისინი ადვილად იყენებდნენ მხარს ყოველგვარ საქმიანობაში, განსაკუთრებით კი შუბოსნობაში და გამანადგურებელ დარტყმას აყენებდნენ მტერს (ყაუხჩიშვილი 1957: 136).

ამორძალების მითი იმთავითვე იქცა ერთ-ერთ ყველაზე გავრცელებულ თემად ლიტერატურისათვის და აისახა ჯერ ბერძნულ, შემდეგ კი ლათინურ ლიტერატურაში. მას პოპულარობა არც შემდგომ ეპოქებში დაუკარგავს. ამორძალთა შესახებ თქმუ-

ვაჟკაცურად იბრძოდა და მოკლა ბრძოლაში ბევრი ბერძენი, მაგრამ თვითონ იქნა მოკლული აქილევსისგან. ასე დასრულდა მისი სიცოცხლე. იგი იყო ამორძალთაგან უკანასკნელი მამაცი ქალი (დიოდორე სიცილიელი 1774: 232).

ლებები მაგიური ძალით იზიდავდა შუასაუკუნეების ევროპულ აზროვნებას. ამ ციკლმა XVI-XVII საუკუნეების პოეტთა და დრამატურგთა ყურადღებაც მიიპყრო (ლოპე დე ვეგას „ამორძალები“, ტირსო დე მოლინას „ამორძალები ინდოეთში“ და ა. შ.); XIX საუკუნეში ამორძალთა შესახებ მოთხრობებით უკვე რომანტიკოსები დაინტერესდნენ (ჰაინრიხ ფონ კლაისტის „პენტესილეა“, ფრანც გრილპარცერის „ამორძალები“...). თანამედროვე დროშიც იგი ერთ-ერთი საყვარელი და პოპულარული თემაა. ეს მითი განსაკუთრებით მიმზიდველი აღმოჩნდა XX საუკუნის დასაწყისის ქართული მოდერნისტული მწერლობისთვისაც.

ამორძალებზე შექმნილი ტიცინანის ორი ნოველა სხვადასხვა დროს ეკუთვნის და, შესაბამისად, მათ შორის სხვაობაც საკმაოდ დიდია. „შექმნილი ლეგენდა“ 1913 წელსაა დაწერილი ქუთაისში, შემოქმედებითი გზის დასაწყისში, როცა მომავალი პოეტი 18 წლისაა. „ქუთაისის მაშინ წარმოგვედგინა როდენზახის მკვდარ ბრიუგედ. ამ მკვდარი ქალაქის ფონზე ცოცხლდებოდა „აჩრდილები“ და ჩვენც ლიტერატურული სახეებით ვიყავით დატყვევებულნი“ (ტაბიძე 1985: 7), – წერს იგი ავტობიოგრაფიაში. ეს პათოსი აშკარად ეტყობა „შექმნილ ლეგენდასაც“. ნოველა, რომელიც გამოირჩევა სენტიმენტალურ-რომანტიკული პათოსით და ტროპულად მდიდარი ენით, დაუსრულებლის შთაბეჭდილებას ტოვებს. ეს არცაა გასაკვირი, ტიცინანის სამწერლო გზა ამ დროს სულ რაღაც 3-4 წელიწადს ითვლის. ნოველაში ის ლეგენდაა გაცოცხლებული, რომელიც ამორძალების დედოფლისა და ალექსანდრე მაკედონელის სიყვარულის ამბავს მოგვითხრობს და რომელსაც ძველი დროის მემატიანეები მოგონილად მიიჩნევენ: „მრავალი მწერალი ამბობს, აქ, პართიაში, ალექსანდრეს ამადონების დედოფალი ეწვიაო... ამბობენ, ეს მოჭორილი ამბავიაო. როგორც ჩანს, ამას თვითონ ალექსანდრეც უდასტურებს მათ. სახელდობრ, ანტიპატრეს დაწვრილებით სწერს ყველაფერს და, სხვათა შორის, ამბობს, რომ სკვითთა მეფემ ქალიშვილის მითხოვება შესთავაზა, მაგრამ ამაზონს სრულებითაც არ იხსენიებს“ (პლუტარქე 1975: 435). ნოველის სიუჟეტი მხოლოდ ერთ მნიშვნელოვან ეპიზოდს შეიცავს, ჯადოქარი მხეველის წინასწარმეტყველებას და მის ასრულებას. განგის ტალღებში მონებივრე ალექსანდრეს ამაზონების დედოფლის, იზოველის, სტუმრობის შესახებ აუწყებენ:

„– ნეტა რა უნდა ჩემთან?! ლამაზი არი?

– ხვალ, მგონია, მზე არ ამოვიდეს“ (ტაბიძე 1985: 409).

ნოველის მთავარი ხაზი სიყვარულის ყოვლისშემძლე ბუნების ჩვენებაა: თუ როგორ შეძლო ამორძალების ულამაზესმა დედოფალმა, გრძნობის მორევში დაეხრჩო და სიკვდილის პირას მიეყვანა უძლეველი მეფე.

12 წლის შემდეგ ტიციან ტაბიძე კიდევ ერთ ნოველას ქმნის ამორძალთა თემაზე. „ამორძალები“ 1925 წელსაა დაწერილი. ეს საკმაოდ რთული პერიოდია არა მხოლოდ ტიციანისა და სიმბოლისტების, არამედ საქართველოს ცხოვრებაშიც. ამიტომ შემოქმედებით სრულყოფასთან ერთად თხზულებას გაცილებით მნიშვნელოვანი სათქმელი აქვს, რომელიც ღრმა ტრაგიზმთაა გადმოცემული. იმ ვარაუდს, რომ ნოველა გარკვეული მიზანდასახულობით დაიწერა, აძლიერებს მისი შექმნის დრო: ტიციანის მხატვრული პროზა ძირითადად 1910-15 წლებს ეკუთვნის, ხოლო „ამორძალები“ საკმაოდ დიდი პაუზის, 10 წლის შემდეგ იწერება. ნოველას ასეთ შენიშვნას ურთავს ავტორი: „ეს ლეგენდა გაკეთებულია იმ მასალებიდან, რომელიც მოთავსებულია აკად. ლატიშევის, ბარონ უსლარისა და განის წიგნებში, აგრეთვე სხვადასხვა „კავკასიის ჟურნალებში“ და უმთავრესად სვეტლოვის კავკასიის ლეგენდების წიგნის მიხედვით“ (ტაბიძე 1985: 424).

ტიციანის ნოველისა და ანტიკური ტექსტების შედარებითი ანალიზი ცხადყოფს, რომ მწერალი რამდენიმე თქმულებას ეყრდნობა ერთდროულად. ჰეროდოტე „ისტორიის“ მე-4 წიგნში („მელპომენე“) მოგვითხრობს: სკვითები ამორძალებს უწოდებდნენ «οἰοπαῖα», რაც ნიშნავს „ქმრისმკვლევებს“. ელინებმა დაამარცხეს ამორძალები მდ. თერმოდონტის პირას და უკან გაბრუნდნენ ტყვეებთან ერთად. ღია ზღვაში მათ დახოცეს მამაკაცები და გაჩერდნენ სკვითთაგან თავისუფალ მიწაზე, ქ. კრემნასთან, მეოტიის ტბასთან. მიწაზე გადასულმა ქალებმა დაიწყეს სკვითთა მიწების დამუშავება. ამ უკანასკნელთ ისინი მამაკაცები ეგონათ და ბრძოლა გაუმართეს, მხოლოდ დახოცილი ამორძალების სხეულებით მიხვდნენ, რომ ისინი ქალები იყვნენ. მაშინ სკვითებმა გადაწყვიტეს, კი არ ებრძოლათ ამ ქალებთან, არამედ თავიანთი ახალგაზრდები გაეგზავნათ, რათა ამ საოცარი ქალებისაგან შვი-

ლები ჰყოლოდათ. მათ ერთად ცხოვრება დაიწყეს. მალე სკვითებმა შეუთვალეს, გადასულიყვნენ მათთან საცხოვრებლად, რაზეც უარი მიიღეს, ისინი ვერ მორიგდებოდნენ სკვითთა ქალებთან, რადგან განსხვავებული წეს-ჩვეულება ჰქონდათ: იბრძოდნენ, ისროდნენ მშვილდიდან, დადიოდნენ ამხედრებული. თავის მხრივ, მათ ასეთი რამ შესთავაზეს: თუკი ჩვენ ცოლებად გინდივართ, წამოიღეთ თქვენი მემკვიდრეობა და თქვენ გადმოსახლდით ჩვენთანო. სკვითი ახალგაზრდები ასეც მოიქცნენ. ჰეროდოტეს თქმით, სწორედ ამ კავშირების შედეგად წარმოიშვნენ სავრომატები (ჰეროდოტე 1975: 283-285).

ტომირანდას შესახებ თხრობა და მისი ხასიათის თვისებები ზუსტად იმეორებს დიოდორე სიცილიელის „ბიბლიოთეკის“ მეორე ნაწილში მოთხრობილ ამბავს: „ამბობენ, რომ ამ ქალებში ერთი ფლობდა სამეფო ძალაუფლებას და გამოირჩეოდა ძალითა და მამაცობით. მან შეადგინა ქალების რაზმი და ასწავლა მათ საბრძოლო წეს-ჩვეულებები. ამაყობდა რა თავისი წარმატებებით, თავი არესის ქალიშვილად გამოაცხადა, მამაკაცები კი აიძულა, ეკეთებინათ ქალის საქმეები. შემდეგ გამოსცა კანონები, რომლითაც ქალებს იწვევდა ასპარეზობებზე, მამაკაცებს კი აიძულებდა შეგუებასა და მონობას“ (დიოდორე სიცილიელი 1774: 230). რაც შეეხება ამორძალთა ქალაქ ტელისკირსა და ტომირანდას ერთ-ერთ ხელქვეით მენალიპას, ისინი ზუსტად ემთხვევა თხრობას ჰერაკლეს მითიდან, კერძოდ, მისი მეცხრე გამირობიდან, როდესაც მან ამორძალთა დედოფალ იპოლიტას არესის მიერ ნაჩუქარი ოქროს ქამარი წაართვა. ამ მითთან სხვა დეტალებიც აახლოებს ტიცციანის ნოველას: სალოცავი ტაძრის მოწყობა, ბრძოლის სცენები და ა. შ.

ლიტერატურათმცოდნეობაში მნიშვნელოვანია მითის ფუნქციური დანიშნულების საკითხი. რატომ მიმართავს მწერალი მითს? აღმოჩნდა, რომ მითოსი ლიტერატურისათვის უნივერსალური მასალაა, რადგან მითორიტუალური მოდელი განსაკუთრებული, სიმბოლური ენით გვესაუბრება, რომელიც ამავდროულად ყველაზე „გასაგები“ ენაცაა. მითის სიმბოლური თეორიის ერთ-ერთი ავტორი ერნსტ კასირერი წიგნში „სიმბოლური ფორმების ფილოსოფია“ (1925) მითს განიხილავს კულტურის სიმბოლურ ფორმად, რომელიც ფლობს გარესამყაროს მოდელირების

საკუთარ საშუალებებს. სამყარო მეტაფორებისა და სიმბოლოების მეშვეობით გამოხატული რეალობაა. მითის სპეციფიკური მოდალობა გულისხმობს რეალურისა და იდეალურის, საწყისისა და არსის, ყოფიერებისა და არაყოფიერების განურჩევლობას (მელეტინსკი 2001: 15). ბევრი გამოკვლევაა დაწერილი ქართულ მოდერნისტულ მწერლობაში მითის როლზე და ყველა მკვლევარი საბოლოოდ მსგავს დასკვნამდე მიდის. რუსუდან ცანავა ამას სამი მიზეზით ხსნის: ეპოქა, რომელშიც მოუხდათ მოღვაწეობა XX საუკუნის კლასიკოსებს, მწერლობას მეტაფორული ენის გამოყენებისაკენ უბიძგებდა. ამ შემთხვევაში კი მითზე „მარჯვე“ მოდელს ვერ იპოვი. მეორე მიზეზი ეროვნული ფესვების ძიებაა. უსახური და ერთფეროვანი „ვეება“ სახელმწიფოს – საბჭოეთის – მკვიდრთ თვითგადარჩენისა და თვითგამოხატვის სურვილი გაუმძაფრდათ. მესამე მიზეზად კი შეიძლება მივიჩნიოთ ევროპული განსწავლულობა. დასახელებულმა მწერლებმა განათლება ევროპაში მიიღეს. XIX-XX საუკუნეები კი ევროპაში „მითოსთან, ფოლკლორთან მიბრუნების“ ბუმით აღინიშნა (ცანავა 2005: 13). აკაკი ბაქრაძე კი ოთხ ასპექტს გამოყოფს თავის „მითოლოგიურ ენაგადში“: 1) მითი ეროვნული კოლორიტისა და ატმოსფეროს შექმნის საშუალებაა; 2) იგი აპირობებს პერსონაჟთა ხასიათსა და თვისებებს; 3) საუკეთესო გზაა სიუჟეტური პერპეტუების შესაქმნელად; 4) მითით გამოთქმულია ალეგორიული შინაარსი (ბაქრაძე 2000: 134-150). როგორც ვხედავთ, ალეგორიულობა და მეტაფორული ენა ერთხმად ადიარებული იმ მთავარ მიზეზად, რის გამოც მწერალი მითის ლიტერატურულ დამუშავებას მიმართავს. სწორედ ამ კონტექსტში თავსდება ტიციან ტაბიძის „ამორძალებიც“.

იუნგის მიხედვით, ხელოვნების ზემოქმედების საიდუმლო მდგომარეობს მხატვრის განსაკუთრებულ ნიჭში, იგრძნოს არქეტიპული ფორმები და ზუსტად მოახდინოს მათი რეალიზება თავის ნაწარმოებში: „ის, ვინც არქეტიპებით საუბრობს, ათასობით ხმას ფლობს... მას ერთპიროვნული სამყაროდან გადააქვს გამოსახულება მუდმივის სფეროში; ამით საკუთარ ბედს იგი ამაღლებს ზოგადადამიანურ ბედისწერამდე“ (ავერინცევი 1980: 110). ტიციან ტაბიძემ ზუსტად მოარგო საკუთარ სათქმელს ამორძალების მითის ამბავი. მან არქეტიპული ფორმების

საშუალებით დახატა თავისუფლების სახელით დაწყებული ბრძოლის დიქტატურად გადაქცევის ისტორია. გვიჩვენა, როგორ ხდებოდა თავისუფლებამოპოვებული ადამიანები სასტიკი და უგრძობელი არსებები და თანდათან როგორ კარგავდნენ ბედნიერების შეგრძნებას, როცა სხვისი შურისძიების აღსრულების იარაღად იქცევიან.

ტიციან ტაბიძე იყენებს თქმულებების ძირითად მოტივებს, ოღონდ პედალირებას აკეთებს მისთვის საინტერესო და მნიშვნელოვან ასპექტზე. მის თხრობაში, მითისაგან განსხვავებით, ამორძალთა თავისუფალი სამეფოს აღწერის მაგივრად ტომირანდას დიქტატურული სახის ჩვენება ხდება პრიორიტეტული. აქედან გამომდინარე, ცხადია მიზანდასახულობაც – იგი მითს სინამდვილის ალეგორიული სურათის დასახატავად იყენებს. ამის დასადასტურებლად შეიძლება რამდენიმე ეპიზოდის გახსენება სიუჟეტიდან.

20-იანი წლების სისხლიან ამბებს ასოციაციურად ნოველის სიუჟეტში განვითარებული ამბავი თუ ცალკეული პასაჟი გვახსენებს. მაგალითად, წამებისა და დასჯის მეთოდები და უმორჩილებელი ამორძალებისათვის: ბნელ ჯურღმულში დამწყვდევა, შიმშილი, თვალების დათხრა, ხარზე გამობმა და ისრების დამენა, კოცონზე დაწვა; ამავე კონტექსტში შეიძლება განვიხილოთ სასტიკი მოპყრობა და თავისუფლების უმცირესი გამოვლინების მიუღებლობაც: „მტანჯველი იყო ტომირანდას ტირანია და ამიტომ ქეიფის დროს ამორძალები უფრო გამმაფრებით ეძლეოდნენ თავისუფლებას, თანაც კანონმდებლობას სასტიკად ამათრახებდნენ. მხოლოდ ტომირანდას ღვთიურ პიროვნებას ჯერ მაინც ვერ ეხებოდნენ. სამაგიეროდ მის ახლობელ ქალებს – მენალიპას, პალას, პროტოას და სხვებს ხვდებოდათ ძალიან, თუმცა მათი დიდი შიში ჰქონდათ ამორძალებს“ (ტაბიძე 1985: 448). დიქტატურის გამოვლინებაა საზეიმო დღესასწაულიც, რომლითაც გათავისუფლებას აღნიშნავენ სამეფოში და რომელსაც „ტომირანდას დღე“ ჰქვია; ხოლო ტომირანდას წინააღმდეგ შეთქმულების მომზადება, რომელსაც ამჯერად მის საწინააღმდეგო მხარეს გადასული მისი უწინდელი მომხრეები უდგანან სათავეში, დიქტატურის ერთ-ერთი ნიშანია.

ნოველის სიუჟეტურ რკალში საინტერესოა ფემას ეპიზოდი, რომელიც ვერ გაიმეტებს საკუთარ ქმარს სიკვდილისთვის და გამოქვაბულში ემალება ტომირანდას. ფემას ცხოვრება არის სიყვარულისა და თავისუფლების ხაზი ამბავში, დამალული მშვენიერება მახინჯ სამყაროში, რომელსაც წერტილს დაუსვამს ტომირანდა, რითაც კიდევ უფრო მკვეთრად აჩენს მის მიერ შექმნილი დაუნდობელი რეჟიმის სახეს. ტომირანდას ბრძანებით პალა ფემას დააპატიმრებს, ხოლო მისი ქმარს ზღვაში გადააგდებს. ფემასა და მისი ქმრის ერთად დანახვისას მასში რაღაც გრძნობები იღვიპებს, მაგრამ ტომირანდას შიშით იგი მაინც ასრულებს ბრძანებას. ფემას წამების სცენა კიდევ ერთი სისხლიანი ფურცელია ამორძალთა ისტორიაში: „ფემას მიაბამენ პალას ცხენს და მიჰყავთ სასახლეში. პალა მიდის დედოფალთან, მაგრამ მენალიპა არ უშვებს. მაშინ ის ეტყვის, რაც უნდა გადასცეს და მიჰყავს ფემა, რომ დააბას ჯურღმულში. ჯურღმულში ცივა, ნესტია და რაღაც ფრინველები დაცოცავენ“ (ტაბიძე 1985: 444).

ნოველის ტექსტში განსაკუთრებული დატვირთვის მქონეა კიდევ ერთი დეტალი. ამორძალთა ქმრებს შორეული ლამქრობიდან ჩამოჰყავთ წითელკანიანი მხეველები: „ზოგს კიდევ მოეყვანა წითელკანიანი მხევალი ქალები და თავიანთ კანონიერ ცოლებს უბრძანეს, ემსახურეთ მათო. ამორძალთა გულში საშინელი ბრაზი გროვდებოდა. ისინი ცნობისმოყვარეობით ათვალიერებდნენ მონა ქალებს“ (ტაბიძე 1985: 435). ხოლო თვით ტომირანდას ასე მიმართავს საკუთარი ქმარი: „ტომირანდა, – უთხრა წინამძღოლმა, – ამიერიდან ეს არის შენი ქალბატონი. დაბრუნდი შინ და ყველაფერი მოამზადე მის დასახვედრად...“ (ტაბიძე 1985: 436). სხვა ქვეყნიდან მოსული წითელკანიანი მხეველები უეცრად გაბატონდებიან და ზემოდან დაჰყურებენ ადგილობრივ ქალებს, მათი საყვარლების კანონიერ ცოლებს. წითელ ფერზე ყურადღების გამახვილება და მისი მეტაფორული გამოყენება უცხო არ არის 20-იანი წლების ქართული მწერლობისათვის. გავიხსენოთ მიხეილ ჯავახიშვილის დამუქებული და გაწითლებული საქართველო „ჯაყოს ხიზნებში“ (1924), შეუბრალებელი წითელი ყაშა „ლამბალო და ყაშაში“ (1925), წითელ ეშმას ემალება ხევსურეთში ჯურხა „თეთრ საყელოში“ (1925), უამრავი უბედურების მომტანი წითელჩაბალახიანი წითური კაცი კონსტანტინე

გამსახურდიას „ტაბუში“ (1925-27) და ა. შ. წითელი ფერი ყველა ამ მოთხრობაში სიმბოლურად ბოლშევიკურ საფრთხეზე მინიშნებაა, სწორედ ეს ტენდენცია გვამღვეს საფუძველს, რომ ტიცთან ტაბიძის განსახილველ ნოველაშიც მსგავსი ფუნქციით გავიაზროთ წითელკანიანი ქალების მეტაფორული სახე.

ემელიან მელეტინსკი XX საუკუნის მითოლოგიურ რომანზე საუბრისას ყურადღებას ამახვილებს ერთ მნიშვნელოვან ასპექტზე: „მითოლოგიზმი ბევრ ავტორთან საკმაოდ მჭიდროდ უკავშირდება მათ იმედგაცრუებას „ისტორიზმში“, ისტორიული ძვრებისა და უნდობლობის შიშს, რომ სოციალური ძვრები შეცვლიან ადამიანის ყოფიერებისა და ცნობიერების მეტაფიზიკურ საფუძველს“ (მელეტინსკი 1976). ეს შიში პირდაპირ იკითხება ტიცთანის „ამორძალებში“. ტომირანდას მიერ დამკვიდრებული ახალი რეალობის დახატვით მწერალი სწორედ ამ „სოციალური ძვრების“ დემონსტრირებას ცდილობს, ასეთი რიტორიკა ნამდვილად ისმოდა 20-იანი წლების საბჭოთა სახელმწიფოში, როცა მილიონობით ადამიანი უნდა დაეჯერებინათ ამაში. ნოველის ბოლო, მერვე თავში „ტომირანდას აღსასრული“ მწერალი ამგვარი რეალობის უტოპიურობას გვიჩვენებს. შეუძლებელია საყოველთაო ბედნიერების მომცველი იდეალური ქვეყანის არსებობა. ამორძალების მითი, ერთი მხრივ, სწორედ ასეთი სახელმწიფოს მოდელია. აქ ბედნიერად ცხოვრობენ ქალები, რადგან ისინი მამაკაცებისაგან ჩაგვრას აღარ განიცდიან. თუმც ეს ქალები და თვით მათი დედოფალი ტომირანდა მალე ხვდებიან, რომ ძალაუფლება ბედნიერების ეკვივალენტი ვერ აღმოჩნდა, ძალაუფლება ვერ გადასწონა ცხოვრება სიყვარულის გარეშე. ადამიანს ბედნიერი ცხოვრების შანსი არა აქვს სახელმწიფოში, რომელიც გარკვეულ ექსტრემისტულ პრინციპებზეა დაფუძნებული. ზემოთქმულიდან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ ამორძალთა სამეფო შესაძლოა განვიხილოთ ბოლშევიკური წყობის მეტაფორულ სახედ, რომელიც, როგორც ყველა დიქტატორული რეჟიმი, პიროვნების დათრგუნვასა და ახალი ადამიანის შექმნას ისახავდა მიზნად. და თუკი ვთანხმდებით იმაზე, რომ მიხეილ ჯავახიშვილის 20-იანი წლების ნაწარმოებებში გამოსჭვივის ეპოქის ანტიქართული, ბოლშევიკური განწყობილებები, კონსტანტინე გამსახურდიას „დოდოსტატის მარჯვენაში“ ჩანს 30-იანი წლების

რეპრესიების ანარეკლი, ტიციანისა და პაოლოს პოეზიაში ისმის ჩვილი თავისუფლების შეზღუდვის, ადამიანის როლისა და ფუნქციის დაკნინების გამო, მაშინ თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ტიციანის „ამორძალებში“ არქექტიპული მოდელის სახით არა მხოლოდ 1924 წლის აჯანყების, არამედ მთლიანად 20-იანი წლების ტერორის გამოძახილი გამოვლინდა.

დამოწმებანი:

ავერინცევი 1980: Аверинцев С. *Архетипы. Мифы народов мира: Энциклопедия*. Т. 1. Москва: 1980.

ბაქრაძე 2000: ბაქრაძე ა. *მითოლოგიური ენგადი*. თბილისი: გამომცემლობა „ნეკერი“, 2000.

გომართელი 1997: გომართელი ა. *ქართული სიმბოლისტური პროზა*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1997.

დიოდორე სიცილიელი 1774: Диодор Сицилийский. *Историческая Библиотека*. Часть 1. переведена с греческого на русский язык Иваном Алексеевым. Санкт-Петербург: при Императорской Академии Наук 1774 года.

ლატიშვი 1947: Латышев В. *Известия древних писателей о Скифии и Кавказе*. Переизданный русский перевод // ВДИ. 1947. № 2. Приложение.

მელეტინსკი 1976: Мелетинский Е. *Поэтика мифа*. Москва: издательство «Наука», 1976. მის: <http://www.gumer.info/bibliotek-Buks/Literat/melet4/01.php>

მელეტინსკი 2001: Мелетинский Е. *От мифа к литературе* М.: Издательский центр Российского государственного гуманитарного университета (РГГУ), 2001. მის: <http://www.gumer.info/bibliotek-Buks/Literat/melet4/01.ph>

პლუტარქე 1975: Плуტარх. *რჩეული ბიოგრაფიები*. თბილისი: საბჭოთა საქართველო, 1975.

სკრიპნიკი 1988: Скрипник Т. *Амазонки в античной традиции. Известия Ростовского областного музея краеведения*. Вып. 5. Ростов-на-Дону: 1988. მის: http://liberea.gerodot.ru/a_hist/amazon01.htm

სკრჟინსკაია 2004: Скржинская М. *Амазонки и Аримаспы в античной литературе и изображениях на памятниках искусства из Северного Причерноморья*. Индоевропейское языкознание и классическая филология – VIII, СПб: издательство «Наука», 2004. მის: <http://media1.webgarden.cz/files/media1:5105217845981.pdf.upl/Amayonki+i+arimaspy.pdf> –განთავსებულია 2012 წლის 1 დეკემბერს.

ტაბიძე 1985: ტაბიძე ტ. *ლეგენები, პოემები, პროზა, წერილები*. თბილისი: გამომცემლობა „მერანი“, 1985.

ყაუხჩიშვილი 1957: ყაუხჩიშვილი თ. სტრაზონის გეოგრაფია. ცნობები საქართველოს შესახებ. თბილისი: საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, 1957.

ცანავა 2005: ცანავა რ. მითორიტუალური მოდელები, სიმბოლოები ანტიკურ მწერლობაში და ქართული ლიტერატურულ-ეთნოლოგიური პარალელები. თბილისი: პროგრამა „ლოგოსი“, 2005.

ჰეროდოტე 1975: ჰეროდოტე. ისტორია. ტ. I. ბერძნულიდან თარგმნა, წინასიტყვაობა და საძიებელი დაურთო თ. ყაუხჩიშვილმა. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1975.

Nataliia Nikoriak

Ukraine, Chernivtsi

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Folklore Variety of Sergei Parajanov's Cinematographic Works

Folklore, as an inexhaustible source of inspiration for artists of different eras, has become an important part of the creative heritage of director and screenwriter Sergey Parajanov, who managed to present Ukrainian, Armenian, Georgian and Azerbaijani cinematographic samples to the whole world. The director's interest in "folklore motives" was already apparent in his diploma project – a screen adaptation of a Moldavian verse fairy tale "Andriesh" (1951). However, a powerful "explosion" of authenticity occurred much later, in the film "Shadows of Forgotten Ancestors" (1964), in the movie parable "Sayat Nova" ("The Color of Pomegranates", 1969), in "The Legend of Suram Fortress" (1984) and in the movie tale "Ashik-Kerib" (1988). There were also two incomplete attempts to read folklore texts, for example, "Ara the Beautiful", which was based on the ancient Armenian legend about Ara the Beautiful and Semiramis and the philosophical tale "The Miracle in Odense" (about Hans Christian Andersen). It is significant that the "appeal to folklore" became one of the key features in S. Parajanov's subsequent style.

Key words: Folklore, Sergey Parajanov, "Shadows of Forgotten Ancestors", "The Color of Pomegranates", "The Legend of Suram Fortress", "Ashik-Kerib".